

MITEN ÄIDINKIELEN PÄÄTTÖKOETTA VOISI UUDISTAA?

Perinneorientaatio on Anna-Leena Siikalan mukaan sitä, että kertoja omaksuu itselleen sopivan genren, jolla hän tuo esille tarinan. Genren valintaan vaikuttavat elämäkokemukset, arvomaailma, minäkäsitys ja sosiaaliset reaktiotaipumukset. (1984: 123, 140–150.) Perinneorientaatio ei ilmiönä ole vieras äidinkielen opettajalle, jolla on luokka täynnä kirjoittajia orientaatioineen. Tätä ilmiötä voitaneen kutsua kirjoittajaorientaatioksi, joka kehittyy prosessina, kun oppilaat perehtyvät erilaisiin genreihin sekä lukemalla, puhumalla että kirjoittamalla ja — toivottavasti — lopulta löytävät oman tekstilajinsa, joka heijastaa kirjoittajansa persoonan ulottuvuuksia.

Miten äidinkielen päättökoe ottaa huomioon kirjoittajaorientaation? Ensinnäkin tulisi määritellä käsite »aine». Sehän on esseetä muistuttava, artikkelityyppinen asiateksti, jota kirjoitetaan vain koulussa. Se on tarpeellinen väline, jolla koulutaan oppilaan kieltä, jäsentelykykyä, kirjoittamisen taitoa. Parhaassa tapauksessa se voi tarjota myös itseilmaisun välineen, eli oppilas löytää tämän esseen kaltaisen tekstilajin omakseen ja nauttii sen tuottamisesta, koska hän pystyy ilmaisemaan ajatuksiaan sen avulla. Maailma on kuitenkin täynnä erilaisia tekstilajeja, joihin voisi perehtyä.

Vastuunsa tunteva opettaja haluaa, että abiturientti menestyy päättökokeessa. Jos tavoite koko lukion ajan on hyvän aineen kirjoittaminen, saattaa oppilaan kirjoittajaorientaation muodostuminen pysähtyä. Harjoitellaan vain päättökoetta varten ja sensorin makua ennakoiden, varsinkin kun kurssija on vähän ja kun aika tuntuu loppuvan kesken. Nykyinen päättökoe pönkittää liikaa ainekirjoituksen asemaa. Aine ei

ole mikään viisastenkivi, josta taito kaikenlaisten tekstilajien tuottamiseen olisi johdettavissa. Kun kerran äidinkielen tunneilla luetaan ja kirjoitetaan erilaisia tekstilajeja, olisi suotavaa, että myös päättökoe olisi jotain muuta kuin aineen kirjoittamista.

Ylioppilasaine päättökokeena ja korkeakouluopintoja edeltävänä kypsyyskokeena tunnustaa nykymuodossaan artikkelityyppisen asiatekstin genrekseen. Miten käy oppilaan, jonka kirjoittajaorientaatio ohjaa tätä vaikkapa kaunokirjallisten genrejen pariin? Hän on persoonansa vuoksi parhaimmillaan niissä, mutta tätä ei vain mitata päättökokeessa. Syykin on selvä: fiktiivisten tekstien arviointi ei ole yksiselitteistä. On opettajan ja sensorin käsissä, kuinka halukkaita nämä ovat erottamaan hyvän novellin huonosta. Toisaalta vaikkapa subjektiivinen essee ja pakina ovat onneksi venyviä tekstilajeja ja liikkuvat sujuvasti fiktion ja asiatekstien välimaastossa, mikä sallii kirjoittajaorientaatiollekin tilaa.

Samaan aikaan äidinkielen opetussisällöt kasvavat: kirjallisuuden opetus on vähintään puolet oppiainettamme. Olisikin suotavaa, että ainakin puolet päättökokeen aineistotehtävistä mittaisi kirjallisuuden analyysikykyä. Kirjallisuutta voi kuitenkin eritellä monella eri tavalla. Dekonstruktioakin luetaan käsittääkseni yhdeksi luku- ja analyysitavaksi. Miksei päättökoe sallisi »leikkiä» tekstien kanssa? Toistaiseksi pakina on saanut edustaa vakavan äidinkielen päättökokeen huumoripuolta. Abiturientti lukee pakinan ja tunnistaa sieltä ironian — tai sitten ei. Ongelma on ainakin kaksijakoinen: Yhtäältä koetilanteessa on vaikea rentoutua ja heittäytyä ironian edellyttämään kaksoisvalotuksen tilaan. Toisaalta ironia

on vaikeasti tunnistettavaa, jos ei elämäkokemusta ole. Ironia lienee keski-ikäisten laji, jonka viritys on valitettavan herkkää.

Nykyisessä muodossaan päättökoe muistuttaa reaalikoetta ja on kiusallista vallankäyttöä. Oppilas on liikaa ylhäältä putoavien »tärppien» armoilla. Kokeen tehtävänanto on ratkaiseva. Erinomainenkin teksti on vain hyvä, jos se ei täysin vastaa instruktiota, kun sisältö ei ollutkaan aivan täydellinen. Samanaikaisesti reaalikokeen tehtävät tuntuvat painottavan yhä enemmän analyysikykyä: viime kevään uskonnon kokeessa pyydettiin vertaamaan Unto Monosen Satumaa-sanoitusta kristilliseen käsitykseen tuonpuoleisesta. Tuttua äidinkielen opettajille! Näenkin tällä hetkellä liikaa samankaltaisuutta äidinkielen ja reaaliaineiden päättökokeen välillä. Kärjistetysti: Yhtä hyvin voitaisiin näinä säästämisen aikoina yhdistää äidinkielen ja reaalikokeen suoritukset ja edellyttää, että oppilas kirjoittaa reaalikokeen esseevastauksen jäsennellysti ja kielenhuollollisesti oikein. Reaaliaineen opettaja arvostelisi sisällön ja äidinkielen opettaja tyylin, rakenteen ja kielen.

Ajatusleikki sikseen. Jotta reaalikoe ja äidinkielen koe selkeyttäisivät identiteettijään, teen ehdotuksen, että äidinkielen tehtävät kummutkoot vain ja ainoastaan opetuksemme sisällöistä: kirjallisuudesta, kielestä, viestinnästä, taiteesta, perinteestä, kulttuurista. Viimeistään kurssikirjoja lukemalla oppilas pystyisi keräämään taitoja ja substanssia, jota työstää päättökokeessa. Tästä olisi hyötyä. Ensinnäkin abiturientit olisivat samalla lähtöviivalla saapuessaan päättökokeeseen. Toiseksi se puolestaan palvelisi kielellisen ja kansallisen identiteettimme vahvistumista: kielestään ja alkupeirästään tietoinen abiturientti on ainakin teoriassa kyvykäs kohtaamaan italialaisen kollegansa liikelounaalla esittämän kysymyksen: »Kuka on teidän Dantenne?»

Päättökokeen tehtävää korkeakoulujen

edellyttämän kypsyuden mittarina ei saa väheksyä. Kypsyyttä mittaavat monet seikat: Oppilas pystyy pohtimaan aihetta omasta näkökulmastaan ja antaa näkökulmansa näkyä otsikoinnissa. Hän tarkastelee monipuolisesti omaa suhdettaan aiheeseen sopivasti etäännyttäen, jotta yleinen taso ja subjektiivinen taso pääsevät sujuvasti limitymään. Artikkelit ja esseet ovat kiistatta keskeisiä päättökokeen tekstilajeja.

Päättökoe saa tulevaisuudessakin olla kaksiosainen. Ensimmäinen, aineistokoe, mittaa lukemista ja analyysikykyä kirjoittamisen lisäksi. Toinen koe voisi puolestaan mitata kirjoittamisen lisäksi viestinnän taitoja. Tehtävänanto antaisi kontekstuaaliset tiedot kirjoittajan ja vastaanottajan rooleista sekä tekstilajista. Tässä kokeessa kirjoitettaisiin kirjoituksia, yleisönosastokirjoituksia, vastineita, puheita, alustuksia — eli juuri niitä tekstilajeja, joita »oikeassa elämässä» tarvitaan. Kypsyyttä sanan varsinaisessa merkityksessä — onhan äidinkielen opetuksen tavoitteena elämänhallinta! Mikä sitä paitsi estää sen, että päättökokeen arvioinnissa ei voisi ottaa huomioon sekä ensimmäistä että toista tekstiä? Mittaavathan vieraiden kielten kokeetkin erityyppisin osioin — ja monipuolisesti — abiturientin kielitaitoa.

Päättökokeen tulee heijastaa sitä, mitä oppiaineessa nykyään pidetään tärkeänä: kansallisen ja kielellisen identiteetin arvostamista, tiedon käsittelytaitoa, luetun analyysikykyä, erilaisten tekstilajien tunnistamista. Toivon, että »tärppejä taivaalta» -tyyppinen vallankäyttö on jo aikansa elänyt. ■

HANNA HOLMA-KOKKONEN

Tapiolan lukio, Opintie 1, 02100 Espoo

LÄHTEET

SIKALA, ANNA-LEENA 1984: Tarina ja tulkinta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.